

2026 ROK: JUBILEUSZE I ROCZNICE WYBITNYCH POSTACI W POLSKIEJ MEDYCYNIE WETERYNARYJNEJ DZIAŁAJĄCYCH W WILNIE, WARSZAWIE, LWOWIE I CHARKOWIE (XIX – POCZĄTEK XX WIEKU)

98

NINIEJSZE OPRAWOWANIE WPROWADZA CZYTELNIA W CYKL ARTYKUŁÓW POLSKO-UKRAIŃSKIEGO ZESPOŁU NAUKOWEGO, KTÓREGO ZAKRESEM BADAŃ SĄ HISTORIA ORAZ BIOGRAFISTYKA MEDYCYNY WETERYNARYJNEJ POLSKI. PREZENTOWANO DZIESIĘĆ POSTACI WYBITNYCH UCZONYCH, PRACOWNIKÓW AKADEMICKICH, DZIAŁACZY SPOŁECZNYCH W POLSKIEJ WETERYNARII. PRZEANALIZOWANO ŹRÓDŁO „SŁOWNIK POLSKICH LEKARZY WETERYNARYJNYCH BIOGRAFICZNO-BIBLIOGRAFICZNY 1394-1918” KONRADA MILLAKA, NA KTÓREGO PODSTAWIE UŁOŻONO ICH WYKAZ, JAK TEŻ PRZEDSTAWIONO KRÓTKIE SYLWETKI BOHATERÓW CYKLU.

Lubow Żwanko¹, Dmytro Kibkało², Jarosław Sobolewski³

¹ Centrum Muzealne Państwowego Uniwersytetu Biotechnologicznego w Charkowie, Ukraina

² Zakład Chorób Wewnętrznych i Diagnostyki Klinicznej Zwierząt Wydziału Medycyny Weterynaryjnej Państwowego Uniwersytetu Biotechnologicznego w Charkowie, Ukraina

³ Katedra Ochrony Zdrowia Publicznego i Dobrostanu Zwierząt Instytut Medycyny Weterynaryjnej Wydziału Nauk Biologicznych i Weterynaryjnych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

Rok 2026 jest rokiem jubileuszowym wielu wybitnych postaci związanych z medycyną weterynaryjną w Polsce, których działania przyczyniły się do kształtowania i rozwoju nauki i edukacji weterynaryjnej, do założenia lub rozbudowy ośrodków dydaktycznych i naukowych w Wilnie, Charkowie, Warszawie oraz Lwowie. W tym gronie znajdują się: Ludwik Bojanus, Edward

Ostrowski, Henryk Kotlubaj, Henryk Kadyi, Józef Starkowski, Józef Guzowski, Jan Wójciak, Kazimierz Zagrodzki, Konrad Millak i Jerzy Szablowski. W 2026 r. będziemy obchodzić 90. rocznicę wydania pierwszej książki będącej próbą ujęcia całości historii weterynarii w Polsce, dzieła Aleksandra Perenca – „Historia lecznictwa zwierząt w Polsce”. Publikacja ukazała się w 1936 r. w Toruniu, który obecnie jest najmłodszym

ośrodkiem akademickim w Polsce kształcącym przyszłych lekarzy weterynarii.

Celem proponowanego artykułu jest prezentacja nowego projektu wydawniczego pod nazwą „2026 – rok jubileuszów i rocznic wybitnych postaci w polskiej medycynie weterynaryjnej działających w Wilnie, Charkowie, Warszawie, Lwowie (XIX – pocz. XX wieku)”, w wyniku realizacji którego na łamach „Życia Weterynaryjnego” będzie opublikowany cykl

Tab. 1. Liczba postaci wymienionych w „Słowniku polskich lekarzy weterynaryjnych biograficzno-bibliograficznym 1394–1918” Konrada Millaka, dla których rok 2026 jest jubileuszowym.

Rok	Liczba osób	Rok	Liczba osób
1741	1	1746	-
1751	2	1756	-
1761	1	1766	-
1771	-	1776*	1
1781	1	1786	2
1791	1	1796	-
1811	1	1816	2
1821	-	1826	5
1831	1	1836	4
1841	4	1846	11
1851	16	1856	14
1861	15	1866	27
1871	61	1876	43
1881	35	1886	34
1891	20	1896	3
1901	2	1906	5
1911	1	1916	-
	162		151

*Z tego roku urodzenia pochodzi jeden z jubilatów.

artykułów, opartych na nowych źródłach archiwalnych oraz drukowanych.

Źródło i zasady doboru postaci

Źródłem dla ułożenia wykazu postaci jest „Słownik polskich lekarzy weterynaryjnych biograficzno-bibliograficzny 1394–1918” Konrada Millaka, który się ukazał w 1963 r. w Państwowym Wydawnictwie Rolniczym i Leśnym w Warszawie (1). Do dzisiaj pozostaje on podstawową pracą dla badaczy zajmujących się życiorysami uczonych i lekarzy weterynarii praktyków, działających od czasów dawnych do odzyskania przez Polskę niepodległości. Jednocześnie ta publikacja jest jedną z najważniejszych w bogatej twórczości Konrada Millaka (1886–1969), lekarza weterynarii, historyka weterynarii, pułkownika Wojska Polskiego (3).

Droga zmierzająca do powstania tego dzieła była długa i trudna. Autor we wstępie odnotował: „Myśl opracowania Słownika powzięłem w 1941 r., znajdując się w niewoli niemieckiej w Oflagu VI w Dorsten. Ułożyłem wtedy ogólne zasady opracowania i plan Słownika. Uważałem za wskazane umieścić w nim wszystkie w miarę możliwości nazwiska osób nieżyjących, związanych z weterynarią polską przed 1918 rokiem. (...) Po powrocie do Polski w lutym 1946 r. rozpocząłem pracę nad Słownikiem, sta-

rałem się zainteresować sprawą ogół lekarzy weterynaryjnych, publikując artykuły i wzmianki w czasopismach fachowych. (...) Zasadnicze opracowanie Słownika w pierwszym rękopiśmiennym brulionie doprowadziłem do końca w 1952 r., po czym przepracowywałem, uzupełniałem i przygotowywałem materiał do przepisywania na maszynie do 1955 r. (...) Od 1957 r. Polskie Towarzystwo Nauk Weterynaryjnych podjęło starania wydania Słownika drukiem. W 1959 r. inicjatywa ta, przy poparciu Państwowego Wydawnictwa Rolniczego i Leśnego, weszła w stadium realizacji. Zdecydowano drukować Słownik arkuszami, jako dodatek do organu Polskiego Towarzystwa Nauk Weterynaryjnych, miesięcznika *Medycyna Weterynaryjna*. W tymże roku przystąpiłem do ostatecznego przygotowania dzieła do druku” (1).

Jeden z egzemplarzy z autografem Konrada Millaka zachował się w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Swoją wieloletnią pracę zadedykował on „Pamięci Anny z Jankowskich – towarzyszką mojego życia, pracy i myśli”. Od wczesnej młodości, właściwie od dzieciństwa towarzyszyła mu piękna, inteligentna Anna Magdalena z Jankowskich (1886–1942). To ona od 1911 r. i do swojej śmierci w Teheranie w 1942 r.

była jego żoną i jedyną prawdziwą miłością całego życia (4).

W słowniku znajdziemy „ogółem ok. 2900 haseł osobowych, których znaczna część opracowana została zgodnie z przyjętym przez autora schematem (nazwisko, imię, daty życia, wykształcenia, przebieg pracy zawodowej, naukowej i społeczno-organizacyjnej, wykaz prac z zakresu weterynarii, dokumentacja źródłowa); część haseł jednak znaleźć się mogła w Słowniku tylko w formie niepełnej, z pominięciem niektórych elementów biograficznych, gdy możliwości ich zdobycia zostały przez autora wyczerpane” (5).

Z tej liczby wybrano wszystkie postaci z datą urodzenia z końcówką na „1” i „6”, a więc, które mają w 2026 r. jubileusze i rocznice. Statystykę podano w tabeli 1.

Z ogólnej liczby, która zawiera 313 haseł biograficznych, wybrano 10 postaci, które w dużej mierze przyczyniły się do kształtowania nauki i szkolnictwa weterynaryjnego w Polsce, zostały wybitnymi uczonymi, wyróżniającymi się lekarzami weterynarii, a także uznanymi działaczami społecznymi.

W „Życiu Weterynaryjnym” zostaną przedstawione sylwetki osób w:

- 250. rocznicę urodzin Ludwika Henryka Bojanusa (1776–1827),
- 210. rocznicę urodzin Edwarda Feliksa Wincentego Ostrowskiego (1816–1856),
- 175. rocznicę urodzin Henryka Kotłubaja (1851–1911),
- 175. rocznicę urodzin Henryka Karola Klemensa Kadyi (1851–1912),
- 170. rocznicę urodzin Józefa Starkowskiego (1856–1932),
- 155. rocznicę urodzin Józefa Guzowskiego (1871–1925),
- 155. rocznicę urodzin Jana Wójciaka (1871–1903),
- 145. rocznicę urodzin Kazimierza Wincentego Zagrodzkiego (1881–1941),
- 140. rocznicę urodzin Konrada Mariana Millaka (1886–1969),
- 130. rocznicę urodzin Jerzego Szablowskiego (1896–1950).

Biogramy siedmiu bohaterów projektu umieszczono w „Polskim Słowniku Biograficznym” (PSB), wielotomowej publikacji mającej na celu gromadzenie biografii zasłużonych, nieżyjących już osób związanych z Polską (również z Wielkim Księstwem Litewskim, z Rzeczpospolitą Obojga Narodów i ich lennami), mieszkających i działających w kraju i za granicą – od czasów legendarnego Popiela począwszy, aż do roku 2000. Wśród tych zasłużonych osób znaleźli się Ludwik Bojanus (6), Edward

Ostrowski (7), Henryk Kotłubaj (8), Henryk Kadyi (9), Józef Starkowski (10), Konrad Millak (3), Jerzy Szablowski (11). Nie opublikowano jeszcze haseł poświęconych Józefowi Guzowskiemu, Janowi Wójciakowi, Kazimierzowi Zagrodzkiemu. Na kartach PSB opublikowano hasło poświęcone Aleksandrowi Perencowi, lekarzowi weterynarii, historykowi weterynarii, majorowi Wojska Polskiego (12).

Bardzo ważną zasadą doboru nazwisk była także baza źródłowa oraz bibliograficzna, pozwalająca przygotować opracowanie w formie artykułu. Kwerenda jest swoistym wyzwaniem i też perspektywą badawczą na polu biografistyki lekarzy weterynarii. Dlatego przewidziano ją w zbiorach archiwalnych Polski, Ukrainy i Litwy, co pozwoli wypełnić luki w biogramach kilku jubilatów. W zbiorach Archiwum Państwowego w Lublinie zachowują się dokumenty o działalności Józefa Guzowskiego „lekarza weterynarii m. Lublina”. W zbiorach Państwowego Archiwum Obwodu Charkowskiego w Charkowie w zespole 928 – Instytut Weterynaryjny w Charkowie (1861-1917) – do dzisiaj zachowują się unikatowe dokumenty z kilkuletniego okresu studiów w Charkowskim Instytucie Weterynaryjnym Józefa Guzowskiego:teczka archiwalna „Иосиф Брониславович Гузовский (1895–1899)” i Jana Wójciaka:teczka archiwalna „Иван Фердинантович Войтяк (1891–1896)”. A więc zaproponowane kolejne opracowania wzbogacą wiedzę w zakresie biografistyki medycyny weterynaryjnej Polski.

Artykuły biograficzne powstaną według zasady chronologicznej, czyli od opracowania poświęconego najstarszej wiekiem osoby do najmłodszej. Ludwik Henryk Bojanus (1776-1827), Edward Ostrowski (1816-1856), Henryk Kotłubaj (1851-1911), Henryk Karol Klemens Kadyi (1851-1912), Józef Starkowski (1856-1932), Józef Guzowski (1871-1925), Jan Wójciak (1871-1903), Kazimierz Wincenty Zagrodzki (1881-1941), Konrad Marian Millak (1886-1969), Jerzy Szablowski (1896-1950). Cykl zamknie opracowanie poświęcone 90. rocznicy publikacji pierwszej książki poświęconej historii weterynarii autorstwa Aleksandra Perenca – „Historia lecznictwa zwierząt w Polsce. Od czasów najdawniejszych do 1918 roku” (Toruń 1936). Autor, wydrukowawszy swoje dzieło na własny koszt, w krótkim słowie do czytelnika określił jego zadanie: „Zadanie, jakie ma spełnić niniejsza praca, jest dwojakiego rodzaju. Ma ona zaznajomić czytelnika z rozwojem lecznictwa zwierząt w Polsce,

Ludwik Henryk Bojanus.

Edward Feliks Wincent Ostrowski.

Konrad Millak.

Henryk Karol Klemens Kadyi.

oraz wypełnić lukę, jaka w tej dziedzinie literatury naszej istniała” (13).

Wybitni przedstawiciele polskiej weterynarii

Ludwik Henryk Bojanus. Jest przede wszystkim pionierem polskiej szkoły weterynaryjnej. Dzięki niemu w 1823 r. na Uniwersytecie w Wilnie została założona pierwsza polska placówka weterynaryjna – Praktyczna Szkoła Weterynaryjna (14). Był on też wybitnym anatomem i przedstawicielem nauk medycznych, autorem 70 prac naukowych i członkiem wielu towarzystw naukowych w Europie (15).

Edward Ostrowski, jeden z twórców i dyrektorów Szkoły Weterynaryjnej w Warszawie. Jako pierwszy w Królestwie Polskim i Imperium Rosyjskim przygotował podstawy ustawodawstwa weterynaryjnego. W latach 1853-1859 – profesor Charkowskiej Szkoły Weterynaryjnej. W tym czasie napisał większość ze swoich prac naukowych. W 1855 r. kierował

ekspedycją do Stepu Kazachskiego, co opisał w książce: Podróż do wewnętrznej Ordy Kirgisko-Kazaskiej w celu weterynaryjnym (1859). Pierwsze cztery listy z tej podróży dotyczą jego „kochanego Charkowa” (16).

Henryk Kotłubaj, lekarz weterynarii, hodowca; pionier sztucznego unasieniania zwierząt w Polsce; założyciel i od 1883 r. redaktor „Opiekuna zwierząt”, przekształconego w 1884 r. w „Hodowcę”, a w 1887 r. w „Rolnika i hodowcę”, przy którym opublikował serię ok. 70 książek i broszur oraz dodatki: „Przegląd mleczarski” i „Przegląd gorzelniczy”. Współorganizator (1909) i pierwszy prezes Warszawskiego Towarzystwa Weterynaryjnego. W latach 1888-1890 wydał wspólnie z Antonim Strzeleckim 3-tomową „Encyklopedię rolniczą i rolniczo-przemysłową” (1).

Henryk Karol Klemens Kadyi (1851-1912), polski profesor anatomii opisowej oraz patologii w Akademii Weterynaryjnej we Lwowie. „Wybitnie zasłużył się dla weterynarii polskiej, był twórcą mu-

zeum anatomicznego uczelni lwowskiej, oddanym współpracownikiem w dziele reformy studiów weterynaryjnych i podniesienia ich na stopień akademicki, współtwórcą Galicyjskiego Towarzystwa Weterynaryjnego we Lwowie (1886) i jego prezesem (1890), doktorem nauk weterynaryjnych honoris causa (1910) Akademii lwowskiej, autorem licznych cennych publikacji i prac” (1).

Józef Starkowski (1856-1932), polski lekarz weterynarii, tytularny generał brygady Wojska Polskiego (1923). Był on pierwszym znanym polskim lekarzem weterynaryjnym opiekującym się zwierzętami nieudomowionymi i egzotycznymi. Był członkiem założycielem Wielkopolskiego Towarzystwa Lekarzy Weterynaryjnych (1921), objął funkcję prezesa, a następnie był członkiem honorowym (10).

Guzowski Józef (1871-1925), lekarz weterynarii w Lublinie, absolwent Instytutu Weterynaryjnego w Charkowie. Był on wybitnym członkiem i organizatorem Stronnictwa Narodowo-Demokratycznego w Królestwie Polskim, członkiem Rady Naczelnej Związku Ludowo-Narodowego i kierownikiem organizacji na terenie Lubelszczyzny; po osiedleniu się w Wielkopolsce prowadził obok zawodowej wydatną działalność polityczną i oświatową na jej terenie (1).

Jan Wójciak, lekarz weterynarii, absolwent Instytutu Weterynaryjnego w Charkowie. „Był wyspecjalizowanym wybitnym znawcą sprawy rzeźnianej w Rosji, zmarłym w czasie rozpoczynania szerokiej pracy twórczej... Był bibliotekarzem Rosyjskiego Towarzystwa Weterynaryjnego” (1).

Kazimierz Wincenty Zagrodzki, pułkownik lekarz weterynarii Wojska Polskiego, doktor medycyny weterynaryjnej. Po zakończeniu I wojny światowej był jedną z osób koordynujących zwalczanie księgosusza w Polsce. Był szefem Służby Weterynaryjnej Ministerstwa Spraw Wojskowych w latach 1927-1935, zastępcą dyrektora Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w latach 1935-1939. Odznaczony Orderem Virtuti Militari (17).

Konrad Marian Millak, pułkownik lekarz weterynarii Wojska Polskiego, „jeden z najwybitniejszych historyków weterynarii XX wieku” (18), autor licznych prac z historii weterynarii polskiej. Dorobek naukowy i publicystyczny Millaka jest olbrzymi. Opublikował ponad 180 prac, artykułów, polemik i doniesień, inicjował założenie Ośrodka Historii Medycyny Weterynaryjnej. W 2003 r. Krzysztof Jan Wojciechowski opubliko-

Millak K.: Słownik polskich lekarzy weterynaryjnych biograficzno-bibliograficzny 1394-1918, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, 1963.

Perenc A.: Historia lecznictwa zwierząt w Polsce. Od czasów najdawniejszych do 1918 roku, Toruń 1936, 194.

wał wspomnienia Konrada Millaka – „Kwiaty dla Anny. Warszawa-Dorpat-Kresy, 1886-1920” (19).

Jerzy Szablowski, lekarz weterynarii, pułkownik Wojska Polskiego. W okresie międzywojennym był sekretarzem redakcji „Wiadomości Weterynaryjnych” (1923-1939), redaktorem zeszytów tego czasopisma poświęconych obronie przeciwczerwca i autorem cennych prac z tego zakresu. Po drugiej wojnie światowej wydatnie współpracował z „Wojskowym Przeglądem Weterynaryjnym” (1).

Rok jubileuszowy jest dobrym powodem dla upamiętnienia gwiazdozbioru majestatycznych uczonych, którzy stworzyli podwaliny pod polską medycynę weterynaryjną, a rok 2026 jest szczególnie bogaty w takie jubileusze. ●

Piśmiennictwo

1. Millak K.: Słownik polskich lekarzy weterynaryjnych biograficzno-bibliograficzny 1394-1918, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, 1963, VII-XVIII, 1-291.
2. Mól H.: Konrad Marian Millak (1886-1969), Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, 1985, 7.
3. Wojciechowski K. J.: Millak Konrad Marian, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XXI, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1976, 222-223.
4. Karwowski M. R.: Plk lek. wet. Konrad Marian Millak – Wspomnienia z Kolna, „Biuletyn Północno-Wschodniej Izby Lekarsko-Weterynaryjnej”, 2011, 4 (42), 90.
5. Osińska W.: Konrad Millak 1886-1969, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 1969, 14/2, 325.
6. Rostański J.: Bojanus Ludwik Henryk, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. II, Warszawa-Kraków-Lódź-Poznań-Wilno-Zakopane: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1936, 240-241.
7. Millak K.: Ostrowski Edward Feliks Wincenty, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XXIV, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1979, 550-551.
8. Millak K.: Kottubaj Henryk, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XIV, Wrocław-Warszawa-Kraków, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1967-1969, 477-478.
9. Millak K.: Kady Henryk, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XI, Wrocław-Warszawa-Kraków, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1964-1965, 409-410.
10. Radomski J. A.: Starkowski Józef, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XLI/3, zeszyt 174, Warszawa-Kraków: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, 2004, 312-313.
11. Tropilo J.: Szablowski Jerzy, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XLVI/3, zeszyt 190, Warszawa-Kraków: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, 2009, 344-345.
12. Kisiek Z.: Perenc Aleksander, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XXVI, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1980, 606-607.
13. Perenc A.: Historia lecznictwa zwierząt w Polsce. Od czasów najdawniejszych do 1918 roku, Toruń: nakł. autora, 1936, 1.
14. 200 lat weterynarii polskiej: z Wilna do Torunia przez Charków. Katalog wystawy, Lubow Żwanko, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2023, 3.
15. Sobolewski J., Zdun M.: Anatomist and co-founder of Polish veterinary education: Ludwik Henryk Bojanus (1776-1827), „Anatomia”, 2023, t. 268.
16. Kibkalo D., Żwanko L.: Profesor Edward Ostrowski (1816-1859) – twórca weterynarii polskiej: zyciorys oczami współczesnego, „Textus et Studia”, 2021, 3 (27), s. 9, 19.
17. Górski T., Wróblewski Z.: Historyczne związki lwowskiej uczelni weterynaryjnej z Ziemią Lubelską, <http://liiw.pl/projekt/778-historyczne-zwiazki-lwowskiej-uczelni-weterynaryjnej-z-ziemia-lubelska>
18. Mól H.: Konrad Marian Millak, 1886-1969, „Studia łomżyńskie”, 1989, 1, 260.
19. Wojciechowski K. J.: Konrad Marian Millak (1886-1969) wyjątki z wspomnień wojskowego lekarza weterynarii i historyka medycyny weterynaryjnej, [w:] Dawna medycyna i weterynaria militarna. Praca zbiorowa pod redakcją: M. Z. Felsmanna, J. Szarka, M. Felsmann, Chelmono: Towarzystwo Przyjaciół Dolnej Wisły, 2009, 356.

Lubow Żwanko, e-mail: zhvan2012@gmail.com